

ПРАЗЬКІ КУРАНТИ

Малюнки А. Жуковського

ДИЛОВІ ОСОБИ:

Майстер Гануш.
Куба — його учень.
Каченка — праля, наречена Куби.
Естер — глухоніма єврейська дівчина.
Нянька.
Сулейман-ага — турок.
Пані Кунгута із Глагомержа.
Служниця.
Злодюжка.
Барабанщик.
Костогриз — суддя.
Чоловік з бичем.
Бургомістр.
Князь Лілієндуфт.
Княгиня Лілієндуфт — його жінка.
Кат.
Кравець.
Трое городян у в'язниці.
Громадяни Старого Празького Міста,
торговці, сторожа.
Чотири музики.
Акробати, жонглери, співаки.
Дія відбувається в місті Празі в XIV віці.

КАРИНА ПЕРША

Зал для глядачів і просценіум прикрашені емблемами Старого Міста Празького і відзнаками різноманітних ремісничих цехів. Всі декорації і оздоби дуже прості, стилізовані. Вони мусять створити уявлення середньовічної Праги. Музика теж мусять бути стилізована, мати середньовічний характер.

Вистава починається після ударів у дзвін. Освітлення в залі не гаситься. Піднімається завіса. На сцені частина Староміської площі Старого Міста Празького.

Збоку на просценіумі камінний стовп — «Стовп ганьби». До стовпа прикріплена жердина, а на ній висить жмут соломи, ознака того, що сьогодні тут буде торгівля. Ранок. Базар ще не починався. Через зал прямо на авансцену проходять четверо музик. Вони виконують на старовинних чеських інструментах веселу пісню

середньовіччя. (Можуть бути: бубон, дудка, люття, свищик). Музики сідають на авансцені і лишаються там на протязі цілої вистави.

Слідом за музиками через залу йдуть торговці з плетеними корзинами, наповненими всіляким крамом. Вслід за купцями в середньовічних убраннях зі шкіряними мішечками біля поясів ідуть білетерки. Вони кричать: «Купуйте! Купуйте! Купуйте!» В корзинах у них прецелики, цалти, калачі, бублики, перники (празькі солодоші XIV віку). Зал для глядачів у цей час являє із себе своєрідний ярмарок. Торговці піднімаються на сцену, відкривають ятки, розкладають свої товари. Біля водоймища з'являється жінка і починає прати білизну. Збоку стоїть стара НЯНЬКА, продає гобелени. Рядом з нею дідусь-КРАВЕЦЬ розкладає старі речі. Базар живе своїм звичайним голосним життям... Без перерви грає весела музика.

Раптом усе стиха.

В музиці мелодія пані Кунгута. Поважно йде через залу пані КУНГУТА із Гладомержа. За нею — СЛУЖНИЦЯ з корзиною в руці. Пані Кунгута — багата городянка Старого Міста Празького. За Кунгудою і її служницею кральнома пробігає маленький шупленький ЗЛОДЮЖКА.

Як тільки пані Кунгута і її служниця піднімаються на сцену, базар знову вирує.

Вони ходять по базару, купують хліб, м'ясо, овочі. Пані передає все служниці, а та складає в корзинку. Злодюжка тричі робить спробу щось украсти, але це йому ніяк не вдається, бо щоразу одна з жінок обов'язково оглядається...

Кунгута помічає кішечку, купує для неї маленьку рибку, манить до себе, але кішка тікає. Пані Кунгута дуже розсердилася і кидає в кішку камінцем. Йй шкода викинути рибку, і вона віддає її служниці. Та, понохавши рибку, кривиться, так що глядач розуміє — рибка смердить. Служниця не зважається покласти рибку в корзинку і несе її на витягнутій руці. Користуючися з цього, Злодюжка вихоплює рибку...

Пані галасує. На базарі вчинився гвалт. За Злодюжкою женуться. Тікаючи, він перекидає столи, мішки, корзини з товарами.

Кунгута і Служниця, лементуючи, біжать за Злодюжкою за куліси. Дуже швидко Кунгута повертається на сцену. Вона веде за собою БАРАБАНЩИКА, пояснюючи йому на мигах, що вона обікрадена, вимагаючи, щоб той бив у барабан. Барабанщик б'є в барабан.

Біля нього починають збиратися люди.

БАРАБАНЩИК (б'є в барабан). Громадяни, слухайте! Слухайте, громадяни Старого Міста Празького!.. Злодіяка обікрав вельмишановну пані Кунгуту із Гладомержа, дружину високошановного пана Шімона із Гладомержа. (Вказує на Кунгуту, яка вклоняється народові, знову б'є в барабан.)

КУНГУТА (злякано кричить). Чорт би тебе схопив, старий дурню! Так мене злякав! Ги що, не можеш по-людськи барабанити?!

БАРАБАНЩИК (б'є паличками Кунгуту по спині). Чим шкіра міцніша натягнена, тим сильніше звучить.

Кунгута скрикує. Барабанщик б'є по спині Служницю. Та голосно верещить.

Бачиш?.. Де міцно натягнено — ось як гуде!

Народ сміється.

КУНГУТА. Людей би посоромився, бродяго. Цап облізлий!

БАРАБАНЩИК (б'є в барабан). Хто піймає злодія, візьме половину того, що він украв!

КАЧЕНКА. А що він украв?

БАРАБАНЩИК (злісно). Гаманець з дукатами! Хто піймає злодія — візьме половину того, що він украв.

ГОЛОСИ. Вкрали гаманець із дукатами! Хто піймає — одержить половину!

ІНШІ ГОЛОСИ. Хто вкрав? Що вкрав? Куди побіг? У кого вкрали?

КУНГУТА. За мною! За мною!

Натовп кидається за Кунгудою ловити злодія. З'являється КУБА, біжить йому назустріч. Барабанщик разом з натовпом зникає за кулісами. Барабана ледве чути.

КУБА. Будь здорова, моя шановна наречена! Так... Як наші справи?

КАЧЕНКА. Він уже тут. (Вказує на ЛІЛІЕНДУФТА, що з'являється на просценіюмі.) Іде!

КУБА. Ще не час. Сховайся, щоб він не побачив тебе.

Каченка ховається за спиною старої Няньки.

Він тебе шукає. Ач як чепуриться! Індик перед дзеркалом.

Лілієндуфт дивиться в дзеркальце, поправляє зачіску.

НЯНЬКА. Здоров, Кубо!

КУБА. Добрий день, тітко!

НЯНЬКА (до Каченки). Ти що там робиш? (Вказує на Лілієндуфта.) Це твій хазяїн, князь Лілієндуфт?

КАЧЕНКА. Так. Це він.

НЯНЬКА. Чому ж ти від нього ховаєшся?

КУБА. Відкіля це ти взяла?

НЯНЬКА. Управитель замку купував у мене гобелени і казав, що молодий князь закохався в твою наречену. (Показує на Каченку.)

КУБА. У князів непоганий смак. Вони закохуються в своїх праль. (Милується Каченкою.) Дивуватись нічому. Їхні жінки навіть у ліжку говорять чоловіві «ви».

КАЧЕНКА. Це тобі відомо?

КУБА. Не турбайся. Я їх добре знаю. Не раз доводилось мені зривати замк чесної в ясновельможних господинь. (Сплює.) А що довго тримають під замком, те завжди тхне, як із погребів.

Лілієндуфт проходить за куліси. На сцену вибігає натовп, переслідуючи Злодюжку. Через сцену біжить хлопчик, за ним Кунгута, служниця, люди. На сцену виходить КОСТОГРИЗ і ЧОЛОВІК з БИЧЕМ. Вирвавшись від биченосця, хлопчик хоче втікати, але той накидає на ший дитини, як лассо, свій бич і притягає Злодюжку до себе.

ГОЛОСИ. Ловіть, ловіть його!

КОСТОГРИЗ. Що трапилось? Що тут діється?

КУНГУТА (Костогризіві). Пане суддя! Мене обікрали. Я вимагаю справедливості!

БАРАБАНЩИК (виходить зліва). Половина вкраденого належить тому, хто піймає зло-

дія, так обіцяла пані Кунгута із Гладомержа. Його піймав Чоловік з бичем.

ЧОЛОВІК З БИЧЕМ. Дайте мені те, що належить.

КОСТОГРИЗ. Що він украв?
СЛУЖНИЦЯ. Рибу.

Злодюжка швиденько їсть половину рибки, яку досі тримав у руці.

КУНГУТА (*Чоловікові з бичем*). Він їсть твою половину!

ЧОЛОВІК З БИЧЕМ. Ні. То була твоя половина...

Злодюжка з'їдає і другу половину.

БАРАБАНЩИК. Що ж тепер робити?

КУНГУТА. Вимагаю справедливості. Хочу повернути гаманець з дукатами!

БАРАБАНЩИК. Який гаманець з дукатами? Ти ж саме сказала, що вкрали тільки рибу.

КУНГУТА. Що ти сказав?! А як люди говорять? Те, що ти брехун, це всім відомо. Але люди... Вимагаю гаманець з грішми.

КОСТОГРИЗ. Спокій! Спокій! Зараз усе з'ясуємо. (*Кричить.*) Ей, кат!

Вбігає КАТ, він везе клітку.

Посади його в клітку.

Кат садить Злодюжку в клітку. Здається, ніби в клітку попала маленька, злякана пташина.

ЗЛОДЮЖКА. Пане кате! Дайте мені тришечки води: риба була дуже солона.

КАТ. Добре. (*Іде по воду.*)

ЧОЛОВІК З БИЧЕМ. Розходьтєся! Розходьтєся!

Народ задкує, дехто виходить. Костогриз підходить до Няньки.

КОСТОГРИЗ. Здоровенька була, стара відьмо!

НЯНЬКА. Добрий день, пане!

КУБА. Добрий день, пане Костогризе!

КОСТОГРИЗ. Що ти сказав?

КУБА. Назвав твоє ім'я. Чим же я винен, що тебе так звуть? Я ж твоїм батьком не був, ім'я не вибирав. Але воно тобі підходить...

КОСТОГРИЗ. Коли я тебе піймаю, згризу всі кістки!

КУБА. Мої кістки тверді... Немало собак обламало об них зуби.

КОСТОГРИЗ. А ти держи язик за зубами. Не забувай, з ким говориш! (*До Няньки.*) Як поживає наша мила шановна панночка Естер?

НЯНЬКА. Спасибі, добре. (*Показує на гобелен.*) Як завжди, вишиває гобелени.

КОСТОГРИЗ. Кожний стібок її коштує гаманця з золотом.

КУБА. Так, золота, яке ти ховаєш у свою скриню.

КОСТОГРИЗ. Мовчати!

Чоловік з бичем шоразу, як Костогриз вимовляє слово «Мовчати!», хлопає бичем.

(*Розглядаючи гобелен.*) А продаєш ти їх дуже дорого! Навіть сам пан бургомістр це зауважив, але я з ним поговорив. Що ти думаєш про мене, стара відьмо? Га?!

НЯНЬКА. Ти поважна і багата людина.

КАЧЕНКА. І красень! Коли б у мене не було мого Куби, я обов'язково закохалась би в тебе.

КОСТОГРИЗ (*бере її за підборіддя*). А ти, як я бачу, розбираєшся в мужській красі.

КУБА. Геть руки від Каченки, я ревнивий! (*До Няньки.*) А ти скажи Естер, що її коханий захопився іншою...

КОСТОГРИЗ. Як ти міг таке подумати! Я! Коханець Естерки!

КУБА. А що ж тут дивного? Вона — багата. Ти — теж. Вона — скупа. Ти — теж.

КОСТОГРИЗ. Мовчати!

Чоловік з бичем гучно хлопає бичем.

НЯНЬКА. І тобі не сором так думати про мою дорогу Естер?

КУБА. А... Однаково не вийде вона за Костогриза. Вірв свою не змінє... на такого...

КОСТОГРИЗ (*до Чоловіка з бичем*). Піймай його!

Чоловік з бичем намагається піймати Кубу бичем, але Куба в ту хвилину, як у нього над головою уже свиснув бич, раптом нахилється, і бич обплутує Костогриза.

Куба, сміючись, тікає.

КАЧЕНКА (*з кулаками кидається на Костогриза*). Я тобі очі видряпаю! Ти чого хочеш? Засудити мого нареченого? Що він тобі зробив? Те, що ти хочеш одружитись з єврейкою, щоб одержати святий СЕМ¹ — це всі знають! (*До Няньки.*) Ти дивись, щоб цей чорт католицького, чи єврейського, чи хто його відає якого там пекла дійсно не одружився з онукою вашого премудрого рабина Лебі.

КОСТОГРИЗ (*розплутуючись від бича*). Піймай її.

Биченосець ізнов хлопає бичем, намагаючись захопити Каченку, але вона, вивернувшись, тікає, а бич знову обплутує Костогриза.

КОСТОГРИЗ. Що ти робиш, мерзотнику? Я плачу тобі гроші, щоб ти ловив злочинців, а ти хапаш мене! (*До Няньки.*) Скажи Естерці, що я хочу одружитися з нею, щоб спасти її душу. Хочу, щоб вона попала в рай, куди попадають тільки душі католиків. Там бог поверне їй мову і слух. І взагалі це велика честь для неї. (*Злісно.*) Ну, а коли ти не вмовиш її вийти за мене, то я... всі ваші кістки...

ЧОЛОВІК З БИЧЕМ... згризу...

¹ Сем — містична святиня, яка за легендою мала життєдайну силу.

КОСТОГРИЗ. Мовчати!

Чоловік з бичем автоматично хлопає бичем і оплутує сам себе.

КОСТОГРИЗ (*філософічно до Чоловіка з бичем*). Чи ти закоханий, чи п'яний, чи займаєшся наукою... А... та це все одне! Виплутуйся, йди за мною.

Вони йдуть. На сцену виходять Куба і Каченка.

КУБА (*підходить до клітки*). Хочеш, я відкрию замок, і ти того... ф'ю... ють...

ЗЛОДЮЖКА. Я сам не гірше тебе відмикаю всі замки, але цей... Його не зміг би відкрити навіть майстер Гануш.

КУБА. Гануш, можливо, і не відкрив би... а я відкрию. Недаром у його учень. Роги ростуть пізніше ніж вуха, зате виростають довші. Хочеш, відімкну?

ЗЛОДЮЖКА. Навіщо? Мені й тут добре. Тут я спочиваю. Я знаю закони. Посиджу тут до вечора, а потім однак відпустять.

КАЧЕНКА. Чому ти не працюєш?

ЗЛОДЮЖКА. Я кульгавий.

КУБА. Працюють не ногами, а руками.

ЗЛОДЮЖКА. Я син короля! Правда, байстрюк, але ж королівський...

КАЧЕНКА. А й справді. Цілими днями кручусь я в цьому панському колі і можу підтвердити, що в тобі є щось таке... королівське...

ЗЛОДЮЖКА. Моя мати була королівською прачкою, так як ти...

КУБА (*зацікавлено*). Що ти говориш?

ЗЛОДЮЖКА. І молодою дуже була схожа... на неї... (*Показує на Каченку*.) Ну, король і закохався.

КАЧЕНКА. Такі жінки, як я, завжди подобаються вельможним панам — це ми добре знаємо.

КУБА. Ну-ну. Я тобі дам!

ЗЛОДЮЖКА. Як син короля — я можу займатися лише державними справами. Робота мені не личить.

КУБА. Розумію.

Входить Лілієндуфт. Він іде по просценіуму, заглядаючи в дзеркальце. Чепуриться.

КАЧЕНКА (*побачивши Лілієндуфта, ховається за Кубу*). Правда, гарний?

КУБА. Ти присягалась мені святою Марією, що він лише раз тебе поцілував і нічого більше...

КАЧЕНКА (*мрійно*). Так! Здається, це було єдиний раз...

КУБА. Слухай, я згадав. Коли ти присягалась мені, то не перехрестилася...

КАЧЕНКА. Невже?

КУБА. Так. Я добре пам'ятаю. Зараз же перехрестись!

КАЧЕНКА. Але ж ти знаєш, що я... що я не брешу...

КУБА. Хрестись!

КАЧЕНКА. Як тобі не соромно?

КУБА. Хрестись!

КАЧЕНКА. Куба, ти ж знаєш, яка я поборжна і... як вірю!

КУБА. Хрестись!

КАЧЕНКА (*зітхаючи, хреститься*). Подивись, хто там іде... Майстер Гануш із жовтою трояндою в руці, а з ним турок Сулейман-ага!

Куба йде назустріч майстру Ганушеві. Каченка починає старанно хреститися.

КАЧЕНКА. Прости мене, свята Маріє, що я збрехала!..

КУБА. Здоров, майстре! Бачу, сьогодні ти сумний. Маєш нахил пофілософствувати.

ГАНУШ. Як ти догадався?

КУБА. Коли жовта троянда в руці — значить хандра. Червона — коли ти сердишся чи закоханий. Біла троянда — можеш зробити добро, а може, й зло... Здоров, Сулейман-ага!

ГАНУШ. Старий наш приятель Сулейман-ага цього разу привіз для пражан із своєї далекої вітчизни дуже смачний напій... Тільки що я покуштував його.

КУБА. Мабуть, це вино легеньке, бо ти добре держишся на ногах.

СУЛЕЙМАН. Від мого вина людина не п'яніє.

- КУБА. О, такі речі не варто нам привозити.

СУЛЕЙМАН. Не роби висновків раніш, ніж узнаєш правду. Мій напій і старого робить юнаком, дурня — мудрим. Він чорний, як очі дівчат мого краю, запашний, як їх дихання, гіркий, як зрада коханої, і солодкий, як сон милої. А зветься він кахве. (*Відкриває ящик, виймає срібну коробочку, повну дрібно змеленої кави. Висипає трішки кави в долоню Куби*.) Понюхай! Відчуваєш? Він пахне, як волога зоряна ніч, наповнена вітром пустелі.

КУБА (*нюхає. Нюхає ще, потім чуває потилицю*). Здається, ваші ночі не дуже запашні. Це... пахне горілим деревом.

СУЛЕЙМАН. Ах ти, гяур! Бога ти не маєш у душі! Гануш, дозволь дати йому по потилиці!

ГАНУШ. Дозволю, коли хочеш.

КУБА (*нахиляючи голову*). Я готсвий.

Сулейман б'є його.

КАЧЕНКА (*вбігає*). Що ти з ним робиш?
ГАНУШ (*спокійно*). Нічого... Трохи виховуємо...

КАЧЕНКА. Кубо! Ходім відсіля, а то вочи почнуть ще й мене виховувати.

Куба і Каченка виходять.

СУЛЕЙМАН (*звертаючись до базару, а потім до глядачів*). О пражани! Привіз я вам здалеку чудесний напій, поведітьтеся з ним обережно. Ні з чим не змішуйте, крім чистої води.

ГАНУШ. Слухай, ти хотів бачити, де стоять мої куранти... Ходімо, я покажу тобі. *(Веде Сулеймана до ратуші, де і тепер висять куранти.)* Ось тут! Я хочу зробити такі куранти, яких ще не було на цілм світі і ніколи не буде. Коли для цього потрібне мое серце, я вирву його з грудей і вставлю між зубцями колішаток, щоб вони краще працювали. Мої куранти будуть відбивати години, дні, місяці, роки і навіть хід сонця круг Землі. Це буде гордість рідної Праги!

СУЛЕЙМАН. Ти певен, що сонце ходить круг Землі?

ГАНУШ. Звичайно. А ти як думаєш?

СУЛЕЙМАН. Взагалі я так не думаю. Мені пощастило прочитати одну вчену книгу. Мудреці писали в ній, що за горами Кафа, на краю землі живуть карлики. Вдень вони риють гору, щоб дійти до людей. Але кожного вечора до них приходять сонце і закидає землею їх яму... Ти знаєш, що земля семиповерхова, як і небо?

ГАНУШ. Ні. На небі всього три поверхи. *(Показує на ратушу.)* У верхній частині курантів буде відчинятися маленьке віконце, і кожну годину в ньому по кругу будуть проходити дванадцять апостолів.

СУЛЕЙМАН. Хто ж вони такі, ці апостоли?

ГАНУШ. Учні Христа.

СУЛЕЙМАН. А-а-а... тоді це добре. Значить там буде крутитися молодь?

ГАНУШ. Яка молодь? У кожного апостола борода до пояса.

СУЛЕЙМАН. Ти збожеволів! Хочеш, щоб цілі віки бідні люди щогодини дивились на стариків? Чому ти не поставив туди молодих дівчат, таких як Каченка або, наприклад як... Ні, ні...

ГАНУШ. Про кого ти говориш?

СУЛЕЙМАН. Про твою єврейку. Ні. Я знаю. Свою милу не можна показувати чужим людям. Колись давно жив один султан. Він більше всього на світі любив свою двадцять восьму жінку. Вона була прекрасна, а султан дуже добрий. Він хотів, щоб усі могли милуватися її красою, але це в нас не дозволено. Тоді він вирішив показати її своєму старшому візиреві, якому було вже стільки років, як твоїм апостолам. Коли візир побачив красуню, то так закохався в неї, що отруїв султана, сів на його трон, а султаншу взяв до свого гарему. Ні. Естер не місце там, коли ти ще її...

ГАНУШ. Естер я люблю... Люблю так, як людина, що бачить обрій, іде до нього, але ніколи не дійде... Кожну хвилину міняється обрій, але завжди застається однаково далеким. Ніколи не зможу я одружитися з нею. Я дуже люблю її — тому не хочу, щоб вона пожертвувала заради мене своєю вірою, а потім хоч раз, єдиний раз, пожаліла об тім... І жити без неї теж не можу. Раніш мені досить було її бачити, а зараз я хочу доторка-

тись до неї, відчувати тепло її тіла... Але я боюсь торкнутися її... Здається, якщо наші пальці зустрінуться, спалахне такий вогонь, який спалить нас обох. Я можу оживити мертвий метал, навчити співать камінного півня, але що робити із своєю любов'ю — не знаю.

СУЛЕЙМАН. Так-так... А що іще буде на курантах?

ГАНУШ *(в глибокій задумі)*. Куранти? Які куранти? А, так! Ось там буде стояти Смерть.

Мимо проходить кат, який веде жінку до Стовпа Ганьби.

Бачиш, повели жінку... За своє кохання вона хотіла мати трошки більше, ніж дозволяє бургомістр, і ось тепер вона стоятиме біля Стовпа Ганьби.

По сцені проходять Костогрис і Чоловік з бичем.

Одну постать я зроблю схожою на Костогриса. Він держатиме мішок із золотом... Щогодини він буде трясти його, певний, що дзвін золота лякає людей... І ти будеш там стояти.

СУЛЕЙМАН. Де? Між отими бородачками?

ГАНУШ *(жартуючи)*. А чом би й ні?..

СУЛЕЙМАН. Прошу тебе — не роби цього. Я дуже лінивий, і мені було б трутно вічно ходити. Постав мене краще куди-небудь в затишний куточок, де не продуває вітерець і не капає дощ... але так, щоб звідтіля я міг спостерігати людську суету.

ГАНУШ. З твоєю сумною усмішкою...

СУЛЕЙМАН. Хіба я сумний? Ну, тоді постав перед моїми очима що-небудь смішне, хоч би й смерть... Я її не боюсь.

ГАНУШ. Добре. Ось іде один дурень. *(Показує на Лілієндурфту.)* Подивись, який задоволений.

СУЛЕЙМАН. Я його знаю... Все ще залицяється до Каченки?

ГАНУШ. Еге. Сьогодні молодь вирішила провчити його. Каченка запросила пана до себе додому. Але з умовою: схватись у корзину з брудною білизною. Обіцяє пронести його непомітно в кімнату. А тим часом Куба запросив його шановну дружину.

СУЛЕЙМАН *(хоче перемінити розмову)*. Ай-яй-яй!.. Скільки часу вже ми на базарі, а ти ще не поговорив із Нянькою.

ГАНУШ. Я боюсь... Сьогодні вона обіцяла сказати, чи дозволить мені Естер прийти до неї. Я хочу, щоб вона сказала «можна», а вже через хвилину хочу, щоб сказала «ні».

СУЛЕЙМАН. Як ти з нею розмовляєш?

ГАНУШ. Очима. Любов завжди говорить очима.

СУЛЕЙМАН. Іди до Няньки, а я піду умовлюся з бургомістром, як продавати мій напій. *(Іде геть.)*

ГАНУШ *(підходить до Няньки.)* Здорова? *(Раніш ніж розпочати розмову, пильно дивиться їй у вічі. Всю їх розмову підслуховує Чоловік з бичем.)*

НЯНЬКА. Так. (*Киває головою.*)

ГАНУШ. Я прийду вночі.

НЯНЬКА. Вночі! В гетто? Ти збожеволів!

ГАНУШ. Я прийду.

НЯНЬКА. Всі ворота замкнені. Стіни висо-
кі, пройти ніяк неможливо.

ГАНУШ. Тим краще.

НЯНЬКА. Значить, прийдеш?

ГАНУШ. Прийду.

НЯНЬКА. Навіщо ризикуєш життям? При-
ходь. Жде тебе моя грішниця, мучениця моя.

ГАНУШ. Грішниця. Мучениця... З богом.
(*Виходить.*)

НЯНЬКА (*вслід йому*). Грішники! Мучени-
ки мої!

З'являється Костогриз, до нього підходить Чоловік з
бичем.

КОСТОГРИЗ. Де тебе чорт носить?

ЧОЛОВІК З БИЧЕМ. Сьогодні вночі Га-
нуш піде до Естерки.

КОСТОГРИЗ. Чудесно. Я піймаю його і
кістки...

ЧОЛОВІК З БИЧЕМ. Згрисеш..

КОСТОГРИЗ. Мовчать!

Биченосець автоматично хлопає бичем. Обидва вихо-
дять.

НЯНЬКА (*кравцеві, що торгує з нею ря-
дом*). Вчора вночі я декілька разів стукала
тобі у вікно. Тебе не було вдома?

КРАВЕЦЬ. Я був удома, але не відмикав.

НЯНЬКА. Чому?

КРАВЕЦЬ. Я боюсь, коли жінки приходять
до мене вночі.

НЯНЬКА. Ах ти старий чорт! Сьогодні вно-
чі я знову принесу тобі гроші.

КРАВЕЦЬ. Щоб я купував ганчір'я цього
проклятого Гануша? Твоя Естерка зовсім збо-
жеволіла. Що вона робить з цим лахміттям?

НЯНЬКА. Воно для неї — хліб і сіль!

КРАВЕЦЬ. Хліб і сіль... Гм... Гм... Ви стіль-
ки заробляєте, а не маєте нічого, крім хліба
й солі. Ти думаєш, Гануш не знає, відкіля бе-
руться ці гроші?

НЯНЬКА. Якщо ти не роздзвонив Кубі...
Ні, не знає — інакше він не взяв би ні шеляга.

Купці розходяться. Базар затихає. Площа пустіє. З
одного боку входить Каченка, а з другого — Куба.

КУБА. Стара, твій коханець іде.

КАЧЕНКА. Він не коханець мій, а закоха-
ний у мене, страшно закоханий! Та хіба ж
у мене можна не закохатись?

КУБА. Ну, підожди! Я тебе буду виховува-
ти по-турецьки, спочатку посадимо твого ми-
лого в корзину з брудною білизною...

КАЧЕНКА. Поможи принести її.

Обоє виходять, але скоро повертаються. Вони прино-
сять важку корзину, ставлять її збоку.

КУБА. Але ж і тяжка! Можна подумати,
що ти переш лати.

КАЧЕНКА. Іди поклич бабусю, а я піду
за тим нещасним.

Розходяться в різні боки. Каченка швидко повертаєть-
ся з Лілієндуфтом. Підводить до корзини, відкидає
кришку і дуже ввічливо, навіть жалюючи його, наказує
лізти туди.

ЛІЛІЄНДУФТ. Що? Сюди?

КАЧЕНКА (*невинно*). Еге, в корзину.

ЛІЛІЄНДУФТ. Але для чого?

КАЧЕНКА. Мушу схвати тебе від лихих
очей і отруйних язиків. Не дай боже, щоб
шановна княгиня...

ЛІЛІЄНДУФТ. Це неможливо. (*Лізе в кор-
зину.*) Боже мій, з чим тільки закоханий не
мириться!

КАЧЕНКА. Поспішіть. (*Ніжно бере його за
руку і помагає влізти в корзину, потім за-
криває її. Дивиться навкруги, нікого не помі-
чає, знову швидко відкриває корзину.*)
Встаньте!

Лілієндуфт встає.

Поцілуйте мене один раз, шановний пане...
сюди, в щічку.

ЛІЛІЄНДУФТ. Але чому тільки один раз
і в щічку? Скоро я тебе буду цілувати всю,
з голови до...

КАЧЕНКА. Цілуйте швидше. Одному бого-
ві відомо, яка доля чекає нас.

ЛІЛІЄНДУФТ. Ну, коли ти так хочеш...
(*Цілує Каченку.*)

КАЧЕНКА. Ховайтеся. Сюди йдуть. (*Швид-
ко підштовхує його в корзину.*)

Входять Куба і княгиня. Княгиня Лілієндуфт стара по-
важна жінка, з великою бородавкою на щоці. Каченка
встає з корзини — Лілієндуфта не видно.

КНЯГИНЯ. Де ж він?

КУБА. Мусив бути тут.

КНЯГИНЯ. Але його тут немає. Ви мене
обманюєте. (*До Каченки.*) Ну, звичайно, він
не міг забути мене. Де ж він?

КУБА. Не знаю. (*До Каченки.*) Куди він
сховався?

КАЧЕНКА (*падає навколішки перед кня-
гинею*). Простіть мене, грішницю, але я не-
винна, ваша милість... (*Показує очима на кор-
зину.*)

Пауза. Княгиня підходить до корзини.

КНЯГИНЯ (*Кубі*). Відчини.

Куба піднімає кришку. Лілієндуфт злякано закриває
руками обличчя.

Прощу вас, устаньте! Вилазьте, будь ласка!

Лілієндуфт вилазить із корзини.

Чому ви тут?

ЛІЛІЄНДУФТ. Я... я помагав Каченці від-
нести білизну.

КНЯГИНЯ. Але чому ви влізли в цю корзину?

ЛІЛІЕНДУФТ. І сам не можу зрозуміти. Я якраз і думаю про це.

КНЯГИНЯ (до Куби). Я не можу його бити. Це була б дуже велика образа. Ти людина проста. Удар його... Набий його як слід.

КУБА. Я зробив би це з великою радістю, але по уставу нашого ремісничого цеху не маю права даром витратити енергію.

Княгиня дає йому гроші. Куба рахує.

Малувано. З наказу нашого цеху...

Княгиня додає грошей.

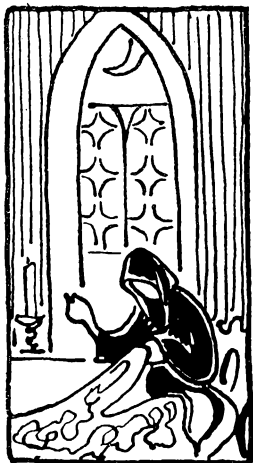
Нагніться, ваше сіятельство!

Лілієндуфт покійно нахилиється.

Каченко, потримай йому голову!

Каченка обережно бере Лілієндуфта за голову. Куба дістає дерев'яну палицю і б'є нею Лілієндуфта. До княгині.

Рахуйте, прошу вас, до сотні. За ці гроші, що ви дали, можу ударити його лише сто разів!

КАРТИНА ДРУГА

Місячна ніч. Музика грає старовинну єврейську мелодію. На просценіум по вірвовці спускається Гануш з червоною трояндою в руці. Слідом за ним Куба.

КУБА. І що тобі в голову вдарило?

ГАНУШ. Чого ж ти йдеш за мною?

КУБА. Опівночі в гетто! Коли піймають, уб'ють тебе.

ГАНУШ. Знаю. І тебе також.

КУБА. Мене обов'язково... Я ж тебе охороняю.

ГАНУШ. Я не просив цього. Зараз же повертайся!

КУБА. Не можу. Я чудово вмю спускатись по вірвовці, а ось піднятись угору — не зумію.

ГАНУШ. Я допоможу тобі. (Показує на стіну. Підставляє руки так, щоб Куба встав на них і міг вилізти йому на плечі. Куба стає на плечі Ганушеві. В такій позі вони ведуть розмову.) Стіна тут не дуже висока. Ти зможеш легко зіскочити.

КУБА. Добре. Але спочатку я хотів би тебе спитати...

ГАНУШ. Ти не відкладеш цього до завтра?

КУБА. Ні. Завтра буде пізно. Як ти можеш ризикувати життям заради цієї глухонімої скупі єврейки?

ГАНУШ. Я люблю її.

КУБА (зіскакує на землю). Я теж.

ГАНУШ. Що ти сказав?

КУБА. Та ні, не її. Я люблю тебе.

ГАНУШ. Ну, тоді ходімо разом.

Йдуть геть. Сцена міняється. Кімната старого єврея. Він помирає. Рабин молиться. Жінка плаче. Куба заглядає в кімнату.

ГАНУШ. Що ти робиш? Не годиться заглядати в чужі вікна. Ми не маємо права на це, як і залазити в душу людині...

КУБА. Мойша помирає. Бідолаха! Це був добрий єврей. Завтра повертається з Іспанії його син. Він не був дома п'ятнадцять років.

Гануш і Куба йдуть далі. Відміна. Гануш і Куба підходять до будинку, де родить жінка. Інші жінки гриють воду, готують пелюшки. Породілля стогне.

ГАНУШ. Хто це стогне, Кубо? Поливись.

КУБА. Ага, коли тебе що-небудь цікавить, ти посилаєш мене подивитись...

ГАНУШ. Може, хто-небудь потребує нашої допомоги?

КУБА (дивиться у вікно). Наша поміч не потрібна. Жінка родить.

Куба і Гануш йдуть далі. Відміна. Сцена міняється. На старій канапі сидить старий кравець. Він шие. Куба заглядає у вікно і зразу відскакує.

ГАНУШ. Що з тобою?

КУБА. Нічого. Там живе кравець. Він шие. Я не хочу, щоб він мене побачив, а то подумає, що я приніс йому крам, тоді він знизить ціну.

ГАНУШ. Про що ти говориш? Про який крам?

КУБА (розгублено). Та ні... Це так... Дурниці.

Продовжують путь. Зникають за кулісами. Відміна. Сцена міняється. Кімната Естер. Ніжна сумна мелодія. На столі горить свічка. Естер вишиває гобелен. Вона піднімає голову. Місячне світло падає на обличчя. Естер дивиться на свічку, гасить її і знову береться шити. Через деякий час вона встає, підходить до своєї постелі, задумливо виймає гаманець із золотими дукатами. Музика замовкає.

Внутрішній голос Естер.

Золото дзвенить ясно, прозоро... Але я не чую, як воно дзвенить, я втратила голоси всіх речей і всіх людей... Втратила і власний голос... Як у мене тоді боліла голова!.. (Перекладає червінці з долоні на долоню, але ми не чуємо їх дзвону. Це світ Естер.) Дзенькають!

Кладає гроші в гаманець. В кімнату входить стара Нянька. Естер віддає їй гаманець з дукатами. Пауза. Естер допитливо дивиться на Няньку, яка відповідає їй, нахилиючи голову. Естер сідає на місце, продовжує шити. Нянька засвічує свічку. Естер гасить свічку, показуючи рукою на місяць, який заливає світлом кімнату. Нянь-

ка на мигах пояснює, що в кімнаті темно і Естер зипсує собі очі. Естер також жестом показує, що це зовсім не важливо, і просить Няньку вийти. Нянька виходить. У музиці знову мотив Естер.

Внутрішній голос Естер.

Не прийде! Це добре, що не прийде. Не може прийти. Не схотів прийти. Добре, що Єгова відібрав у мене слух і мову, інакше я б уже бігла по вулицях гетто і вершчала, як божевільна кішка... Я люблю мужчину чужої крові, а мій власний народ з презирством ставиться до мене. Але як же я його люблю! Милій мій, як я тебе люблю! Ти не прийдеш? Та хіба ж посміє прийти вночі в гетто проклятий католик? Проклятий католик... Його вб'ють! (Встає. Затискує рукою рот, ніби намагаючися стримати зойк). Убили його! Уб'ють і мене. Волоктимуть по камінню за волосся. Мені буде боляче, дуже боляче... Ні, тільки прийди! Може, ти вже входиш в сад, але ж я не чую твоїх кроків... Я відчуваю, що ти близько, дуже близько... Піднімаєшся по східцях. Я бачу ці старовинні східці, вони, мабуть, скриплять під його ногами. О Єгово, Єгово, верни мені голос хоч на хвилинку, щоб я могла закричати від радості: він тут! (Біжить до дверей і стикається з Ганушем, який вклоняється їй до ніг. Естер доторкується до його плеча. Гануш піднімається, бере Естер за лікоть і підводить до вікна, відкілья ллеться місячне світло. Довго дивляться одне на одного).

ГАНУШ. Естер! (Потихеньку говорить одними губами «Естер» так, щоб вона зрозуміла його.) Естер!

Естер уважно дивиться на його губи і, нарешті, розуміє, що він вимовляє її ім'я. Лагідно усміхається. Музика змовкає.

Скажи моє ім'я. (Показує на себе і потихеньку артикулює чи вимовляє: «Гануш, Гануш!»)

Естер дивиться на його губи. Гануш бере її за лікоть і ставить так, щоб глядачеві було видно її обличчя. Естер, як старанна учениця, беззвучно повторює губами слово «Гануш».

Ти чуєш мене! Ти вимовила моє ім'я! Ти будеш говорити!

Схвилювані, вони сідають на канапу. Гануш, старанно артикулюючи, розмовляє поволі, а потім починає говорити все швидше й швидше, забуваючи, що Естер його не розуміє. Спочатку Естер з радістю і дуже уважно слухає монолог Гануша, але згодом по її обличчю видно, що вона нічого не розуміє з того, що говорить їй Гануш. Вона стає смутною, нещасною.

Я люблю тебе! Я так люблю тебе, що нічого від тебе не хочу! Нічого, нічого, навіть ласки твоїх очей, навіть очарування твоєї усмішки. Нічого! Нічого... (Гануш трояндою гладить очі і лице Естер). Мої руки, мої пальці звикли мати діло з камінням і залізом, вони такі згрубілі, що я боюсь доторкнутись до твого лица. Нічого від тебе не хочу. Ні, хочу! Хочу тебе всю! Всю! І твоє тіло, і твою душу, і твою вічну тишину. Хочу тебе всю. Всю! (Відчай Естер зростає, Гануш хоче обняти її, але

в останній момент одною рукою зупиняє другу руку, яку простяг до обіймів.) Я боюсь доторкнутись до тебе. Боюсь, що від мого дотику ти станеш прахом.

Внутрішній голос Естер.

Він говорить якісь страшні, але прекрасні слова! Що він говорить?

Декілька разів повторює одними устами слово «Гануш». Раптом чується різкий посвист, якого Естер, звичайно, не чує і не помічає, що Гануш занепокоївся. Гануш підходить до вікна, пильно вдивляється в далечінь. Естер підбігає до Гануша. Вона хоче знати, що трапилось. Гануш ніжно обнімає її.

ГАНУШ. Моя дорога! Я мушу врятувати не себе, а тебе!

Хоче поцілувати її, але не має рішучості. Він іде до дверей. Естер біжить за ним. Гануш жестом зупиняє її, але Естер не зрозуміла, чого він вимагає. Тоді Гануш бере її за лікоть і як дитину веде до канапи, пестячи її волосся. Знову чуно свист. Гануш швидко виходить. Відміна. Ми знову бачимо дім старого кравця. Перед домом стоїть Куба, до нього підбігає Гануш.

КУБА. Швидше, швидше! Костогриз переслідує нас! Зараз він говорить із старостою гетто! Вони хочуть замкнути нас у в'язницю. Тікаймо! (Показує Ганушеві на дім старого кравця, який в цю хвилину закінчує роботу і задоволено дивиться на своє шитво.) Ходім до нього. Він сховає нас.

ГАНУШ. Ти певен?

КУБА. Ще б пак! Коли б ти вмер, він утратив би свій заробіток.

Гануш і Куба йдуть у дім кравця. Той продовжує милуватися своїм твором. На прошенію з'являється Костогриз із людьми. Галас, вигуки, світло факелів. Стража пробігає за куліси. Знову відміна. Кімната жінки, що народила дитину. Щасливій матері подають дитину. Мати радісно сміється. Дитина плаче. Знову відміна. Дім старого єврея. Єврей помер. Рабин закриває йому очі, складає руки на грудях. Молиться.

ЖІНКА. Він оставив своєму синові добре ім'я.

РАБИН (перестає молитись). І з добрим прибутком крамницю

КАРТИНА ТРЕТЯ

Майстерня Гануша. Скрізь повно фігур, призначених для курантів, це: смерть, дука, людина з дзеркалом, багатій, апостоли... частини курантів. Одні з них показують роки, другі — місяці, треті — дні. На робочому столі — всілякі інструменти. Входять старий кравець і Куба.

КУБА. Швидше кінчай, бо майстер Гануш скоро повернеться.

КРАВЕЦЬ. Як завжди — при майстрові

ні слова?

КУБА. Само собою. Хіба ти не помітив, що

в ту ніч, коли ти сховав нас у своєму домі, я про нашу таємницю не сказав ні слова.

КРАВЕЦЬ. То була страшна ніч. Всіх обшукували. Були навіть у страдниці Естер.

КУБА. Знаю. Не розумію лише одного, чому вони не прийшли до тебе?

КРАВЕЦЬ. Я пошив рабині а ж чотири одяги, а він ще не заплатив мені.

КУБА. Вперше чую, що борги можуть урятувати когось від загуби... Ну, добре. Почнемо. Цього разу я приготував для тебе товари першого класу. Прийдесть тобі випустити трохи крові з золотого мішка... (*Витягає із свого мішка стару драпу сорочку і показує її кравцеві, як найкращу в світі сорочку.*) Ну, що ти скажеш?

КРАВЕЦЬ. Непогано.

КУБА (*сердито*). Як це — непогано?! Гануш носив її за десять років до того, як я став його учнем... і шість років після. Ця сорочка дихає історією. Подивись. Ось тут я залатав власними руками.

КРАВЕЦЬ. Сорочка непогана, але латка... Коли б ти був моїм учнем, тобі довелось б іще п'ятнадцять років учитись.

КУБА. Ну-ну, а що ти скажеш про оце? (*Показує уламок дерева.*) Вгадай, що це таке?

КРАВЕЦЬ. Уламок старого дерева.

КУБА. Звичайно — дерева, а не золота. Але що це за дерево?

КРАВЕЦЬ. Може, уламок ніжки від столу, або ніжки...

КУБА. Це уламок палиці, якою мене били.

КРАВЕЦЬ. Але я купую тільки ті речі, які належали майстрові Ганушу, а не тобі.

КУБА. Цією палицею мене бив майстер Гануш.

КРАВЕЦЬ. О, це інше діло.

Входить Каченка. Куба і Кравець не помічають її.

КУБА. Тепер дивися, це найцінніша річ для тебе — фартух самого майстра Гануша.

КАЧЕНКА. Що ти кажеш, це фар...

Куба швидко затуляє їй рота.

КРАВЕЦЬ. До біса! Це вже п'ятдесят сьомий фартух, який ти мені продаєш.

КУБА. А ти думаєш, що для такого майстра, як Гануш, п'ятдесят сім фартухів — це багато? Коли хочеш знати, він має ще сто п'ятдесят сім, але оцей найцінніший...

КАЧЕНКА. Але ж...

Куба знов затуляє їй рота.

КРАВЕЦЬ. Ну, добре. Тільки це останній фартух, який я купую. (*Дає Кубі гаманець з дукатами, а на другій руці важить речі.*)

КУБА. За такий крам і так мало золота! Ну та нічого. Ти ж урятував нам життя.

КРАВЕЦЬ (*кладає у мішок покупки*). З богом! (*Іде геть.*)

КУБА. Не забувай нас. Приходь частіше...

КАЧЕНКА. Що це значить?

КУБА. Нічого. Я продаю речі майстра Гануша.

КАЧЕНКА. Але ж цей фартух був твій...

КУБА. Іноді я продаю і свої речі.

КАЧЕНКА. Ти ж обманив його.

КУБА. А яка торгівля обходиться без обману?

КАЧЕНКА. Що він робить із цим дрантям?

КУБА. Не знаю.

КАЧЕНКА. Навіщо він його купує?

КУБА. Про це я не думав. Важливо, що купує.

КАЧЕНКА. Чи не думає він часом заворожити Гануша?

КУБА. Його вже й так приворожила багата глухоніма Естерка. Більше нікуди.

КАЧЕНКА. Ти хотів би, щоб я теж була глухонімою?

КУБА. Хотів би, щоб ти була німою.

КАЧЕНКА. Чому?

КУБА. Щоб могла слухати, як я тебе іноді лаю, а відповідати не могла.

КАЧЕНКА. Чому тільки іноді?

КУБА. Тому що у мене буває потреба, щоб і мене лаяли.

КАЧЕНКА. А зараз не хочеш?

КУБА. Стривай... (*Замислюється.*) Про це мушу подумати. Так... Мабуть, зараз у мене є така потреба.

КАЧЕНКА. Ах ти хвалько, ледащо, мій милий, мій розумний, мій красунь!.. (*Обнімає, цілує його.*)

КУБА. Спасибі.

КАЧЕНКА. За віщо?

КУБА. Оця лайка для мене багато значить... але чому сьогодні я не чув від тебе: «чорт», «чорт рогатий»?

КАЧЕНКА. Тому, що ти не чорт... не рогатий... доки...

КУБА. Занімії, розкрий ширше очі. Ти — гультяйка, негідниця, чудовисько, я знаю, якою ти станеш через тридцять років. У тебе стирчатиме тільки один зуб... А я проте буду цілувати твої уста. (*Цілує її.*)

Входять Гануш і Сулейман-ага.

СУЛЕЙМАН. Селям алейкум.

КУБА. Алейкум селям! Так, правда?

СУЛЕЙМАН. Вірно.

КАЧЕНКА. Твій напій, Сулейман-ага, який ти так розхвалюєш, ніхто не купує. Як ти його називаєш?

СУЛЕЙМАН. Кахве. Гм... Значить, він не до смаку пражанам. Нічого. Всьому свій час. Дуже можливо, що через декілька поколінь люди вашого міста будуть пити кахве на кожнім розі, як божу кару за те, що тепер відмовляються від нього. І пити його будуть як помій, з молоком... Я хотів запропонувати ще один напій «чай», його я привіз з Китаю. Ду-

маю, він теж не сподобається. Ну що ж... Лішається молити бога, щоб настав такий час, коли всі будуть пити цей напій.

ГАНУШ (*Кубі*). Подай вино.

Куба приносить жбан з вином і келихи.

СУЛЕЙМАН (*Кубі*). Почекай-но... Мій келих нехай наповнить Каченка. Коли наллеш ти — вино буде кислим, як оцет. Вино треба наливати красивими руками, а пити — дивлячись у красиві очі.

Каченка наливає вино в келих Сулейманові. Куба наливає Ганушеві. Сулейман бере келих у руку, заглядає у вічі Каченці, а вільною рукою бере її за підборіддя.

КУБА. Здається, ти говорив лише про очі.

СУЛЕЙМАН. Так... Але від очей до підборіддя так недалечко. За твою красу, Каченко! (*Частину вина виплескує на підлогу, решту п'є. Інші теж п'ють.*)

ГАНУШ. Сулейман-ага, я помітив, що ти завжди частину вина виливаєш на підлогу.

СУЛЕЙМАН. Святий Коран забороняє нам пити вино. За святим Кораном пити вино — великий гріх. У вині ховається наш спокусник — чорт. Тому я спочатку виплескую чорта, лишаючи для себе чисте вино... Є насолода, а гріха немає.

ГАНУШ. Ех! Хотів би я піймати такого чорта, піти до бургомистра і посадити його за комір цьому дурневі. Може, він дав би мені грошей на куранти. (*Показує навкруги, на фігури.*) Бачиш? Я міг зробити тільки ці фігури. Вони замовили мені таке велике діло, а платять по краплинах?

СУЛЕЙМАН. Я дав би тобі грошей, але я не продаю кахве.

ГАНУШ. Спасибі. Я й так багато тобі виенен.

КУБА. Майстре...

ГАНУШ. Ну?

КАЧЕНКА. Він продав... (*Куба затуляє їй рота.*)

ГАНУШ. Що там у вас?

КАЧЕНКА. Твоя сорочка й фартух коштують... (*Куба знову затуляє їй рота.*)

ГАНУШ. Але що це все значить?

КУБА (*віддає гаманець з дукатами*). Ось тобі гроші.

ГАНУШ (*радісно*). Молодець Куба! Це наш порятунок. Підійди, я поцілую тебе. (*Цілує Кубу, висипає червінці на стіл.*) О, скільки тут грошей!

КАЧЕНКА (*тихо Кубі*). Мене дивує, що він навіть не спитав, відкіля ти дістав ці гроші.

КУБА. Великі люди завжди так. Дрібниці їх не цікавлять.

СУЛЕЙМАН (*дивиться на фігуру багатія*). Знаєш, він подібний... (*Дивиться на людину із дзеркалом.*) Як живі! Вони будуть рухатися?

ГАНУШ. Уже рухаються! Дивись! (*Заводить фігуру Багатія, Кубі.*) Заведи всі інші.

Куба заводить Смерть і Людину з дзеркалом. Всі три фігури роблять рухи, як і телер на курантах.

СУЛЕЙМАН (*зацікавлено*). Ой-ой-ой! (*Побачивши музичний інструмент, бере його і грає.*)

Гануш і Куба заводять апостолів, які починають рухатися.

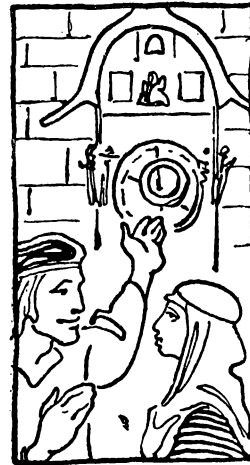
ГАНУШ (*дивиться на Сулеймана з інструментом в руках*). Замри! Це прекрасно! Я зроблю тебе з інструментом!

Фігури поволі зупиняються.

СУЛЕЙМАН. Шкода, що вони не вміють танцювати, а то б я ще загравав.

КУБА. Заграй, заграй, Сулейман-ага... Заграй. (*Танцює з Каченкою старовинний народний танець.*)

Між третьою і четвертою картиною антракт. В антракті перед завісою працюють акробати, жонглери, співаки виконують середньовічні пісні. Грає музика.

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Коли піднімається завіса, глядач бачить другу частину Староміської Площі. На ратуші стоять куранти з фігурами: Багатія, Смерті, Людини з дзеркальцем і Турка. Перед ратушою натовп, серед народу Естер, Сулейман, Каченка, Куба, Лілендуфт.

ЛІЛЕНДУФТ (*дивиться на фігуру людини з дзеркальцем, порівнює її з собою*). Ні, я значно кращий. (*Побачивши Сулеймана,*

Каченку, Кубу — лякається, але потім оволодіває собою і з погордою проходить мимо.)

ГОЛОСИ. Дивіться, дивіться, це він! Це людина з дзеркальцем!

ЛІЛЕНДУФТ. Не люблю слави, але так виходить — чого не любиш, воно саме приходиться до тебе. (*Дивиться в дзеркальце.*) Кажуть скромність — прикраса людини, але я настільки хороший, що не потребую ніяких прикрас. (*Зникає в натовпі.*)

СУЛЕЙМАН (*помічає фігуру турка на курантах*). А ось і я! Тільки вуса зовсім не мої...

КАЧЕНКА. В житті ти веселіший, Сулейман-ага.

СУЛЕЙМАН. Гм... Іноді камінь більше розкриває душу людини, ніж шкіра на її обличчі... А взагалі... Я сумний.

КУБА. Кажуть, що скоро буде війна.

СУЛЕЙМАН. Можливо. І ми будемо

вбивати один одного. А я тебе дуже люблю, Кубо, і мені подобається, як сміється Каченка.

Зникає в натовпі. До курантів підходить бургомістер із членами міської ради. Серед них Костогриз і майстер Гануш з білою трояндою в руці.

БУРГОМІСТР. Бачу, що ніде в світі не буде таких прекрасних курантів. Навіть у Празі не повинно бути других. Спасибі тобі, майстре Гануш! *(До Костогриза.)* Тепер ти вічно будеш жити перед очима пражан. Правда, особисто я вважаю за краще смерть, аніж таку вічність.

КОСТОГРИЗ. Дивуюсь лише одному. Як міг такий великий майстер, як Гануш, закохатися в єврею? Кажуть, він ночами ходить до неї в гетто. Потаємно.

БУРГОМІСТР. Коли вірити злим язикам, то можна перегризти один одному горло...

ГАНУШ. Дозвольте, пане бургомістер, залишити вас. Піду розгляну механізм. *(Іде у той бік, де стоять євреї, а серед них — Естер з Нянькою. Підходить до Естер, не помічаючи, що за ним крадькома слідкує людина з бичем.)*

ГАНУШ. Добрий день, тіточко Лею. *(До Естер.)* Спасибі, Естер. *(Естер захоплено дивиться на Гануша.)* Подивись на куранти, Естер! *(Показує їй фігуру турка.)* Це мій друг Сулейман. *(Естер не розуміє. Гануш знов показує їй турка і жестами пояснює, як той грає. Естер розуміє, сміється, повторює Ганушеві рухи. Раптом її лице стає дуже смутним. Гануш зрозумів її настрій, закриває їй очі рукою.)* Не дивись. Це Смерть. *(Одкриває їй очі і показує на Багатія, стає в його позу і починає рухатися так, як фігура на курантах, смішно трясучи мішком з золотом. Естер радісно повторює всі рухи, показуючи, що вона все зрозуміла. Гануш і Естер сміються.)* Естер, я... *(виймає з кишені лист пергаменту і подає його Естер.)* Це я написав учора.

Естер бере пергамент. Читає. На обличчі спочатку подив, потім радість, потім бажання подякувати Ганушеві, але Гануш уже відійшов і попрямував до курантів. Естер стежить за ним очима. Іде в натовп. Народ стає безмовним. Усе робиться як і раніш: грає музика, люди говорять, метушаться, спорять... Але ми не чуємо ні музики, ні людських голосів... Відчуваємо лише внутрішній світ Естер, бачимо її тишину. Всюди шукає Гануша. Хочє про щось спитати. Схвильована, вона помітно губить пергамент, який дав їй Гануш. Нянька веде Естер додому. Людина з бичем хапає пергамент і передає його Костогризіві. В цю хвилину б'ють куранти. Фігури починають рухатись. Костогриз читає пергамент. Злісно усміхається. Куранти відбивають дванадцять ударів. Багач трясє мішком золота.

ГОЛОСИ. Костогриз трясє своїм мішком! Костогриз трясє мішком!

КОСТОГРИЗ *(коли куранти б'ють дванадцятий раз).* Це твоя остання година, майстре Гануш!

Через площу біжить Злодюжка, за ним уже знайомо нам Служниця і пані Кунгута із Глагомержа.

КУНГУТА. Ловіть! Ловіть його! *(Оббігають круг площі.)*

ГОЛОСИ. Що вкрав? У кого вкрав?

КУБА *(Каченці).* Ти помічаєш, що наш королівський байстрюк краде тільки у пані Кунгута із Глагомержа.

Переслідувачі повертаються на площу.

БУРГОМІСТР. Хто зчинив такий галас в цю урочисту годину?

Злодюжка з розбігу попадає прямо в обійми Костогризіві.

ЗЛОДЮЖКА. Ось тепер мені вже каюк! А, та все одно! Набридло красти і все в одній пані...

КУНГУТА. Розірвіть його на чотири частини!

ЗЛОДЮЖКА. Людоньки!.. Виконайте мое останнє прохання! Благаю, вас, не замикайте мене у в'язницю разом з волоцюгами і розбійниками. Майте пошану до королівського сина!

КАРТИНА П'ЯТА

На просценіумі стоїть майстер Гануш, оточений солдатами. Світло падає зверху тільки на Гануша. Сторожа в затінку, лише блищать алебарди.

ГАНУШ *(до глядачів, як до суддів і присяжних, до бургомістра та інших).* Шановний пане бургомістер Старого Міста Празького! Шановні радники! Шановний пане Костогриз!

Правда, цей пергамент написав я. В нім я говорив Естер, що зроблю для неї в гетто ще кращі куранти, на яких замість апостолів будуть ходити дванадцять прекрасних дівчат. Я хотів порадувати очі Естер. За це ви хочете випалити розпеченим залізом мої очі. З знаю, щоб урятувати свої очі, я мушу прийняти вашу умову ніколи не торкнутися до інструментів, залишити свою працю навіки і продавати прокляті ліверні ковбаси! Але я не приймаю вашої умови. Коли ви позбавите мене можливості оживляти залізо, робити коліщата, складніші від ніг стоніжки — навіщо мені тоді очі? Ви даєте мені сорок вісім годин, щоб я все обдумав, але моя відповідь буде однакова, коли б ви мене про це не спитали. *(Знімає капелюх і шанобливо уклоняється.)* І ніякий я не герой, а чесний ремісник. *(Ще раз уклоняється на всі боки і виходить у супроводі сторожі.)*

КАРТИНА ШОСТА

В'язниця. День. Підземелля Старомиської ратуші. У вікно камери крізь ґрати видно ноги перехожих. В камері Злодюжка, Гануш і троє празьких городян. Один сидить за борги, другий за пияцтво, третій за те, що обмірював покупців. Входить Чоловік з бичем. У нього в руці плетена корзинка. Коли відкриваються двері, чути стогін, крики із інших камер.

ЧОЛОВІК З БИЧЕМ
(подає їжу першому городянинові). Це тобі

посилає жінка. Ти такий багатий, чому ж ти не заплатив борги? От і не сидів би тут!

1-й ГОРОДЯНИН. Я тут спочиваю. (Бере пляшку з вином.) Е, ні... це не від жінки... (Показує на пляшку, н'є...) це від моєї красуні...

ЛЮДИНА З БИЧЕМ (подає їжу другому городянинові). Я б ніколи не повірив, що такий шановний пан може обвішувати покупців!

2-й ГОРОДЯНИН. Це була не моя вага... Мої терези зіпсувались, і я позичив у бургомістра...

ЛЮДИНА З БИЧЕМ. Що ти говориш? Сказав би про це раніше.

2-й ГОРОДЯНИН. Моя жінка — сестра бургомістра. Коли б я сказав... Від тюрми, напевно, звільнився б, зате дома попав би в пекло.

ЛЮДИНА З БИЧЕМ (дає третьому городянинові їжу). Шановний пане із Гладомержа, як могли тебе, людину поважну, батька шановної сім'ї — і в твої роки — піймати вночі, пробачте на слові, з гулящими дівками?

3-й ГОРОДЯНИН. Що ти цим хочеш сказати «з гулящими дівками вночі...»? Ти що ж, думаєш, що такі справи роблять серед білого дня, на базарі? Га?... А щодо моїх літ... не тобі про це базікати... про те хай скажуть оті дівчата. А що я голова сімейства... та в моїй сім'ї є тільки одна стара відьма.

ЛЮДИНА З БИЧЕМ (передає Ганушеві їжу). Це, певно, посилає тобі твій учень Куба. Він сьогодні прийде до тебе. (Злодюжці.) А тобі ніхто нічого не посилає.

ГАНУШ (Злодюжці). Тут вистачить нам на двох.

ЛЮДИНА З БИЧЕМ. Коли вам буде чогось треба, стукайте в двері. (Виходить.)

ГАНУШ. У в'язниці не гірше, ніж в ресторані.

ЗЛОДЮЖКА. Не у всіх в'язницях так. Коли б ти потрапив до бродяг... швидко відчув би різницю.

Під вікнами камери весь час сюди і туди сновигають городяни, але ми бачимо тільки їх ноги. Деякі просто проходять мимо, дехто зупиняється, щоб поговорити.

1-й ГОРОДЯНИН. Будемо грати?

2-й ГОРОДЯНИН. Звичайно.

3-й ГОРОДЯНИН. Сьогодні моя черга вгадувати. (Виймає гаманець з дукатами, висипає червінці на долівку, ділить на три нерівні частини). Коли я вгадаю, кому належать перші ноги, отримую десять дукатів, пізнаю другі — двадцять, а коли правильно вгадаю і треті — маю сорок дукатів. Якщо ж не визначу перші ноги — одна купка дукатів ваша, помилюся з другими ногами — друга купка ваша, а коли не впізнаю третіх — і третя ваша.

Перед вікном зупиняється людина... Видно жіночі ноги в величезних грубих черевиках.

3-й ГОРОДЯНИН. Чиї це ноги?.. Вони належать прекрасній дівчині. Їй сімнадцять років.

1-й ГОРОДЯНИН. Ти збожеволів! Оці верблужі ноги?!

3-й ГОРОДЯНИН. Зараз побачите! (Іде до вікна.) Гей, Агнешко, подивись-но сюди на нас!

Агнешка нахиляється, і ми бачимо надзвичайно красиве, миле лице сімнадцятилітньої дівчини.

АГНЕШКА. Хто мене кличе? Чого ти від мене хочеш? У вас так темно, що я нічого не бачу. Чого ти хочеш, дідусю? А, це ти, любий!

3-й ГОРОДЯНИН. Через три дні я буду на волі — покажу тобі, який я «дідусь».

Агнешка, сміючись, тікає.

2-й ГОРОДЯНИН. Це випадок.

3-й ГОРОДЯНИН. Давайте гроші!

Перший і другий городяни дають по п'ять дукатів. В цей час перед вікном з'являються інші жіночі ноги, худі, в старих, але колись елегантних черевиках.

Це ноги... Це ноги нашої служниці. Ей, Ганно! Ганно!

Служниця нахиляється, і ми впізнаємо в ній служницю пані Кунгути із Гладомержа. Злодюжка, побачивши служницю, ховається за спину Гануша.

ЗЛОДЮЖКА. Вона переслідує мене навіть тут.

3-й ГОРОДЯНИН. Вистачить дивитися... Пішла звідціль!

2-й ГОРОДЯНИН (третьому). З нею ти теж...

3-й ГОРОДЯНИН. Христос теж дотикався до хворих на чуму...

1-й ГОРОДЯНИН. Але ж він їх лікував.

Перший і другий городяни дають третьому по десять дукатів. У цей час перед вікном зупиняються треті ноги.

1-й ГОРОДЯНИН. Подивись!

3-й ГОРОДЯНИН. Гм... Гм... Ці важко впізнати.

нати! Гата, Сидоні, Агата... Ні. Цих ніг я не можу вгадати.

1-й ГОРОДЯНИН. Це ноги твоєї жінки.

3-й ГОРОДЯНИН. Що? Моеї жінки? Відкіля ти знаєш її ноги? Кунгута!

Жінка нахиляється до вікна, і ми справді бачимо пані Кунгугу.

КУНГУТА. Здихай тут, іроде...

3-й ГОРОДЯНИН. Я тобі покажу! Іди звідси, а то вб'ю!

1-й ГОРОДЯНИН. Підожди. Спочатку верни нам гроші, а потім убивай.

3-й ГОРОДЯНИН (*ділить гроші між городянами. Подає першому*). Ну, як ти міг...

1-й ГОРОДЯНИН. Христос же зціляв хворих на чуму.

3-й ГОРОДЯНИН. Доволі, старий чорте. Вип'ємо! (*Випивають*.)

ЗЛОДЮЖКА (*Ганушеві*). Чому ти не п'єш?

ГАНУШ. Не хочеться.

ЗЛОДЮЖКА. Тьху! Втратити апетит через таку дурницю!.. Саме гірше — це випалять тобі очі, от і все.

ГАНУШ. Боюсь.

ЗЛОДЮЖКА. Чого боятися?.. Це не дуже страшні муки.

1-й ГОРОДЯНИН. Завтра вийду на волю і зараз же піду в «Золотий струмочок». Ох, і нап'юсь же! А жити, їй-богу, не так погано!

ЗЛОДЮЖКА. Завтра кат покаже на мені свою майстерність. Я його добре знаю. Тричі вже бачив, як він розтרוщував кісті людям. Боляче буде тільки спочатку, а далі вже нічого не відчуваєш. Зате скільки людей навкруги, і всі дивляться тільки на тебе! Б'ють барабани. Неначе ти король на троні!

3-й ГОРОДЯНИН. Хочете, дам вам адресу Агнешки, вона живе за Тинським храмом. Це не дівча, а смачне яблучко.

Городяни тішаються наперед.

ЗЛОДЮЖКА. Завтра ввечері вже не буду голодний, не буду шукати кудлатих собак, щоб мене зігріли. Хвала господові! Всьому кінець!

ГАНУШ. А я боюсь. (*Злодюжці*.) Думаєш, буде не дуже боляче... коли вогненным залізом випікатимуть очі?

ЗЛОДЮЖКА. Думаю, ні. Я знав одного чоловіка, якому випалили очі. Живий...

2-й ГОРОДЯНИН. Ой, як хочеться побачити чужі землі! Поїду до Відня, добре там погуляю, а потім буду торгувати.

ГАНУШ. Ніколи вже більше не бачити мені... Нехай чорт забере все, що може людина бачити, але не бачити Естер!..

ЗЛОДЮЖКА. Звикнеш.

Відчиняються двері. Входять: Сулейман, Куба, Каченка.

КУБА (*обнімає Гануша*). Майстре!

ГАНУШ (*гладить йому волосся*). Досить... досить! (*Обнімає турка, потім Каченку, яка віддає йому кошик з їжею*.) Навіщо? Ви ж тільки що прислали мені...

КАЧЕНКА. Я? Ні, я не прислала, я хотіла принести сама.

ГАНУШ (*показує на корзину*). А це що? Мені сказали — прислав Куба.

КУБА. Так, майстре! Але ні. Пам'ятаєш того старого кравця, у якого ми ховалися тоді вночі?

ГАНУШ. Аякже! Спасибі йому. Ну, сідайте.

КУБА. Слухай, майстре, у мене є одна ідея. Що ти на це скажеш? Дурень я, чи розумний?

ГАНУШ. Думаю, що ти хитрий.

КУБА. Але здібний чи не здібний?

ГАНУШ. Ти здібний.

КУБА. Як ти думаєш, міг би я стати твоїми руками? Звичайно, не для того, щоб пестити Естер...

ГАНУШ. Як ти можеш...

КУБА. Вибач, прошу тебе... але я зміг би все робити, коли б ти керував мною, а ти спокійно торгував би проклятою ліверною ковбасою. В майстерні робив би я, ти лише давав би поради. Твої очі лишилися би на місці, а наша майстерня мала би більше прибутку, тому що ліверна ковбаса ціниться дорожче, ніж наше мистецтво.

ГАНУШ. Який сьогодні прекрасний сонячний день!.. (*Задумливо*.) Все ж таки вони не зможуть осліпити мене... Подивись, як сяє сонячне проміння!

Злодюжка викрадає у Сулеймана гаманець із грішми. Ніхто цього не помічає, крім самого Сулеймана, який удає, ніби не чує й не бачить... Злодюжка, витягнувши гаманець, ховає його собі за пазуху.

ЗЛОДЮЖКА (*Сулейманові*). Як ся маєте?

СУЛЕЙМАН (*усміхаючись*). Спасибі, добре, а ти?

ЗЛОДЮЖКА. Теж непогано. Кажуть, що у вас там в Туреччині четвертують засуджених?

СУЛЕЙМАН. Так. Наші кати досконаліше показують своє мистецтво.

ГАНУШ. А з очима як?

СУЛЕЙМАН. Це скрізь однаково.

КАЧЕНКА (*плаче*). Не можу я... Це ж неможливо, більш ніколи не бачити твоїх очей, Гануше! (*Кладає голову на коліна Ганушеві. Гануш гладить її волосся*.)

3-й ГОРОДЯНИН. Красива дівчина.

2-й ГОРОДЯНИН. Ти б не пізнав її ніг?

1-й ГОРОДЯНИН. Куба — невихований грубий хлопець.

3-й ГОРОДЯНИН. Як всі підмайстри.

1-й ГОРОДЯНИН. Все місто гуде про те, як вони посадовили Лілієндуфта в корзину з брудною білизною. (*Сміється, інші теж регочуть. Грубий, але стриманий сміх*.)

СУЛЕЙМАН. Я б радий тобі прийняти їхні

умови і деякий час торгувати ліверною ковбасою, а потім тихенько зникнути з Праги.

ГАНУШ. Я не можу залишити своє місто.

КУБА. Майстер, а Естер... Нянька... вони знають?

ГАНУШ. Напевно.

КУБА. О, якби ця скупердяга хотіла...

КАЧЕНКА (голосно). Я йду!

ГАНУШ. Куди?

КАЧЕНКА. До князя Лілієндуфта. Попрошу його поговорити з королем. Лише король може змінити рішення суду.

СУЛЕЙМАН. Хіба ти забула свою злу вівівку над ним?

КАЧЕНКА. Ні, не забула. Але він усе ще закоханий в мене. Я вирішила погодитись на все, тільки б...

КУБА. Як це розуміти: «На все»?

КАЧЕНКА (задумливо). Певно, він зможе допомогти. Я йду.

ГАНУШ. Каченко!

Каченка йде на просценіум. Слідком за нею Куба.

КУБА. Ти справді йдеш?

КАЧЕНКА. І тобі не сором питати? Хіба ти не хочеш урятувати Ганушеві очі?

КУБА. Чому ні? Я готовий віддати за нього життя, коли б тільки це могло його врятувати.

КАЧЕНКА. А не хочеш, щоб я віддала своє брудне тіло...

КУБА. По-перше, воно в тебе не брудне, а по-друге, попробуй обійтись без цього.

КАЧЕНКА. Ти думаєш, я зараз же... Можливо... але я спочатку спробую...

КУБА. Він тобі подобається!

КАЧЕНКА. Ні, я ненавиджу його. Не віриш? Він мене всього чотири рази поцілував.

КУБА. Прекрасно! А ти клялась, що тільки раз, один раз, ще й хрестилася.

КАЧЕНКА. Виходить, ти не хочеш урятувати очі Ганушеві. Ненавиджу людей, у яких замість серця камінь! Іду!

Каченка підбігає до дверей, стукає в двері... Двері відчиняються, Каченка вибігає. Куба лишається один на авансцені.

ГАНУШ. Біжи за нею! Зупини її! Я не хочу жертв!

Куба біжить слідом за Каченкою, лишивши відчинені двері. Входить Чоловік з бичем.

ЗЛОДЮЖКА (задумливо Ганушеві), Ти справді думаєш, що це жертва?

ЧОЛОВІК З БИЧЕМ (до Сулеймана). Час тобі йти!

СУЛЕЙМАН (важко піднімаючись). Це... відбудеться завтра?

ГАНУШ. Завтра.

СУЛЕЙМАН. До завтра ти ще раз добре все обміркуй. (Обнімає Гануша, йде до дверей.)

ГАНУШ. Сулеймане!

СУЛЕЙМАН (зупиняючись). Що?

ГАНУШ. Ти будеш завтра на площі?.. Коли...

СУЛЕЙМАН. Ні.

ГАНУШ. Приходь. Я хочу забрати з собою у вічну темряву і твій образ.

СУЛЕЙМАН. Прийду. (Виходить.)

ЗЛОДЮЖКА (показує Ганушеві гаманець з дукатами, який він украв). Сулейман перша і остання людина, у якої я вкрав щось цінне.

ГАНУШ. Власне, Сулейман взагалі єдина людина, у якої ти дійсно щось украв.

ЗЛОДЮЖКА. Правду кажеш. Мені здається, він знав, що я краду в нього, але мовчав, щоб зробити мені останню радість, яку дає моє ремесло... Це ремесло не гірше від твого, хоч я в ньому ще не майстер. Ти досяг найвищого мистецтва в своєму ділі, а що ти від цього маєш? Коли б ти не зробив для них таких чудових курантів — вони б тебе не мучили... Вимагали б іще чогось... Тепер вони не хочуть, щоб ти був хазяїном курантів, бо для них прекрасне тільки те, що належить їм особисто.

Входить Естер. В розчинені двері чути крики з інших камер.

2-й ГОРОДЯНИН. Як вона сюди попала?

1-й ГОРОДЯНИН. Це найбагатша єврейка в гетто.

3-й ГОРОДЯНИН. Люди говорять, що вона скупа, що навіть хліб мастить не маслом, а воском од свічки.

Гануш біжить назустріч Естер і веде її за лікоть на авансцену. Довго дивиться на неї. Естер цілує йому руку.

ЗЛОДЮЖКА (збирає рештки їжі). Сідайте, їжте!

ГАНУШ (не хоче образити хлопця). Добре, поїмо.

ЗЛОДЮЖКА. Я залишу вас удвох... Навіть у тюрмі людина не може бути самотною. (Передає Ганушеві вкрадений у Сулеймана гаманець.) Віддай їй! (Бачить, що Гануш сердиться.) Ну, добре. Тоді верни його своєму другові. (Ввічливо вклонившись Естер, зникає в глибині сцени.)

ГАНУШ. Хочу дивитись і дивитись на тебе. Розумієш? (Бере її голову, повертає обличчям до себе.) Чому ти плачеш? (Витирає сльози у Естер.) Через день я буду дивитись на твоє лице пальцями. (Закриває очі, обмацує пальцями обличчя Естерки...) Мушу запам'ятати твоє лице в своїх пальцях. Темно. А ти поруч зі мною. Хочеш, попробуй також закрити очі!

Естер розуміє. Гануш закриває її очі, але вона одразу ж відкриває їх. Відкриває очі Ганушеві, показуючи, що вони в неї у серці... На сцені повна тиша. Це знову світ Естер. Перший городянин бере пляшку, кидає, розбиває об стіну, — але ми не чуємо звуків.

Він звучить як симфонія — од піано до форте. Тиха музика. Гануш і Естер сідають на авансцені. Естер кладе голову Ганушеві на плече, потім на груди, на коліна і дивиться на нього знизу.

Розумію, все розумію, що ти мені говориш, нічого не чую, але все розумію. Ти будеш бачити мене в своїй вічній темряві, так само як я чую твій голос у вічній моїй тишині. Тільки боюсь, що ти перестанеш любити мене, бо не будеш бачити мене на сонці. Ні! Ні, цього не може бути, щоб я не бачила твоїх променистих очей!.. У мене не вистачає сили сказати тобі — кинь своє мистецтво, кинь мистецтво! Боже мій, скільки тут людей!.. Ти ні разу не поцілував мене, ні разу не поцілував!

Дивляться один одному у вічі.

Кажуть, що перше зустрічаються очі, потім уста, потім очі закриваються... Буду цілувати, обніматися тебе!.. Мені людей не страшно... Бері мої уста, дивись у мої очі!

Відчиняються двері, вбігає Куба.

КУБА. Майстре! Твої очі можна врятувати! Каченка зараз уже, певне, щось загубила. Я не міг її затримати. Вона уже там, у замку...

ГАНУШ. Каченка розумна.

КУБА. Так! Без міри!

ГАНУШ. Я вірю їй.

КУБА. І я хотів би теж вірити.

ГАНУШ (*усміхаючись, б'є Кубу по руці*).

Доведи Естер додому.

Бере Естер за лікоть, підводить до Куби, пояснюючи жестами, що Куба одведе її додому. Естер іде за Кубою, але в дверях зупиняється, виривається із рук Куби, підбігає до Гануша, хоче поцілувати його, але, не наважившись, цілує йому руку і тікає.

КАРТИНА СЬОМА

Гетто. Кімната Естер. На сцені немає нікого. Входять: Куба, Естер, Нянька. Естер автоматично підходить до столу, сідає, починає шити.

КУБА. (*з презирством Няньці*). Навіть у такий день хоче заробити! Більше всього на світі її цікавлять гроші.

НЯНЬКА. Ти жорстокий! Вона тільки що повернулася із в'язниці. Ти не уявляєш, як вона ризикувала. Її можуть вигнати з гетто. Ваші її не приймуть, і все своє життя блукатиме вона, як паршива вівця без отари.

КУБА (*злісно*). Її забере Костогрис і вхрестить.

НЯНЬКА. Як ти можеш говорити такі страшні слова?

КУБА. Хтось стукає.

Нянька виходить. Куба підходить до Естер, дивиться, як вона працює. Естер шие так швидко, неначе в неї не десять пальців, а десять рук. Вбігає дуже схвилювана Каченка, за нею йде Нянька.

КАЧЕНКА. Я тебе скрізь шукала.. Не вдалося...

КУБА. Що не вдалося?

КАЧЕНКА. Він не хоче говорити з королем.

КУБА. Я так і знав. Він лише наобіцяв тобі, а ти, як дурна гуска, повірила цьому франтові і...

КАЧЕНКА. Справді, спочатку він обіцяв просити короля, і я справді повірила йому.

КУБА. Ти повірила йому. Боже, я уже не мужчина, а олень! Я вже відчуваю на голові тее... роги... Як важко носити їх! Вижени мене швидше в ліс, щоб твій коханець міг полювати за мною, коли до того часу я не розірву йому живіт...

КАЧЕНКА. Бідний майстер Гануш!

КУБА. Не знаю, що гірше. Бути сліпим і не бачити такої жінки, як ти... дивитись на неї, знати, яку гидоту вона зробила, і все ж таки кохати... Як ти могла довіритись йому? Як ти могла дозволити?..

КАЧЕНКА. Я нічого не дозволила йому.

КУБА. Але хотіла?

КАЧЕНКА. Не знаю... Думки були погані... Договарилися ми швидко. Раптом увійшла княгиня, і я попросила її.

КУБА. Ти не дурна дівчина.

КАЧЕНКА. Може. Все ж таки він обманив мене. Розказав жінці, за яку ціну мусив говорити з королем.... Вони вигнали мене. Вигнали мене зовсім, і я уже не їхня прала! (*Плаче.*)

КУБА. Не плач. Естер вивчить тебе вишивати гобелени, і ми будемо багаті... Слухай-но, вона могла б урятувати Гануша!

Естер під час їхньої розмови механічно шие. Нянька з печаллю дивиться на неї.

КУБА (*підходить до Естер.*) Естер! Любов вимагає жертв. Каченка теж любить Гануша, звичайно, не так, як ти, але вона готова заради нього на все.

Естер дивиться на Кубу, не розуміючи його.

КУБА. Естер! Костогрис дуже любить золото. Віддай свої червінці, хоч би половину, і ти врятуєш очі майстрові. Дай мені золото, Естер!

КАЧЕНКА. Вона не розуміє тебе.

НЯНЬКА. Про яке золото ти говориш?

КУБА. Одчепись, стара. Я знаю, що вона глухоніма, але не зовсім. Думаєш, вона не чула Гануша? Мене вона просто не хоче розуміти. Естер, дай своє золото!

НЯНЬКА. Ти збожеволів!

КУБА. Ні, я не божевільний, я хочу врятувати свого майстра. Тоді ти, стара вільдо, кажи, де ви сховали золото! (*Наближається до Няньки.*)

КАЧЕНКА. Зупинись, Кубо! Якщо ти доторкнешся до неї — я кину тобі в голову оцю скриньку.

Куба підходить до Няньки.

КУБА. Де золото?

КАЧЕНКА. Кубо, зупинись! Інакше я вибіжу надвір, буду кричати!

КУБА. Чорт би вас забрав! Невже тут не знайдеться шматочка пергаменту? (*Шукає. Нарешті знаходить. Бере гусяче перо, пише, повторюючи кожне слово.*) Золото може врятувати Гануша.

Подає пергамент Естер. Естер читає, спочатку здивовано, потім з надією, підбігає до Няньки і очима питає, де золото. Нянька хитає головою, показуючи, що золота у них немає. Естер схвилювана. Плаче.

КУБА (*Каченці*). Ти бачила? Ця стара вільда сказала їй, щоб вона не давала золота!

НЯНЬКА. Я сказала їй, що у нас немає грошей.

КУБА. Ага, так!.. Я найду їх сам!

НЯНЬКА. Шукай.

КАЧЕНКА. Я ненавиджу тебе, Кубо!

КУБА. Я сам себе ненавиджу, але що ж робити, коли я мушу врятувати двоє найрозумніших у всій Празі очей!..

Куба починає шукати золото. Естер нічого не розуміє. Вона злякалась і помацки по стіні рухається до дверей. Каченка підбігає до неї, бере її за руку. Нянька плаче. Куба перевертає постіль Естер, розкидаючи білізну. Раптом витягає стару Ганушеву сорочку, яку продав кравцеві. Здивований розглядає сорочку, потім кидає її на підлогу і знову ризьється в речах Естер. Знаходить фартух, а на столі — знайомий уламок старого дерева.

КУБА (*показує ці речі Каченці*). Впізнаєш?

КАЧЕНКА. Стара сорочка майстра Гануша, якою я витирала порошок у майстерні, а це твій фартух, якого ти продав старому кравцеві. А це дерево!..

КУБА. Розумію. Я все тепер розумію... (*Підбігає до Естер, падає перед нею на коліна.*) Естер, королівно моя... Рятівнице наша.. Я ведмідь! (*Цілує у неї пальці. Естер піднімає його.*) Каченко, прошу тебе, поможи. Я не вмю застилати ліжко. (*Підходить до Няньки, цілує їй руку.*) Прости мене! Я гірший від Костоґриза! Справжній дурень! (*Плаче.*)

Естер підходить до нього, витирає йому сльози старою хусточкою. Куба дивиться на хусточку, бере її в руки.

Це стара майстрова хусточка. Я продав її за два гаманці дукатів. За те золото, яке ти заробляла ночами, без світла... На це золото ми зробили фігуру Костоґриза. (*Встає.*) Я врятую

його очі, Естер, щоб до кінця свого життя він міг дивитись на найпрекрасніше в світі — на твоє серце, Естер, яке світиться в твоїх очах. Ходімо, Каченко! (*Идуть з Каченкою до дверей, потім вертаються.*) Усміхнись, Естер! (*Показує рухи фігури Багатія на курантах. Естер усміхається.*) Спасибі. (*Низько укланяється.*) Ти, Каченко, теж уклонися їй.

Ще раз кланяються обое. Виходять. Нянька випроводжає їх. Естер повторює рухи Гануша, коли він закривав їй очі. Глибоко задумується і не помічає Костоґриза, який входить у кімнату з Нянькою.

КОСТОґРИЗ (*Няньці*). Вона розуміє тебе? Ти можеш сказати їй що-небудь?

НЯНЬКА. Дивлячись що. Як добре — все зрозуміє.

КОСТОґРИЗ. Не знаю, наскільки це добре, що я скажу...

НЯНЬКА. Напиши.

КОСТОґРИЗ. Не люблю пергаментних свідків... Чорт би їх забрав! Ми тут, а вона навіть не помічає нас. Коли б у неї за спиною вбивали людину, і то їй було б байдуже. Якщо вона віддасть мені священний СЕМ — я врятую очі її коханцеві.

НЯНЬКА. СЕМ? Це великий гріх!

КОСТОґРИЗ. Все мертве я хочу оживити, щоб воно працювало на мене, як колись Голем¹ працював на рабина Лебі. Хочу заставити працювати на себе всі Празькі вежі.

Підходить до Естер. Естер злякано відскакує і дуже уважно дивиться на нього.

НЯНЬКА. Голем! (*Бере шматок пергаменту, кладе в рот.*)

КОСТОґРИЗ. Віддай мені СЕМ, який твій прадід поклав під язик Голема. Він сховав його десь тут у вашім домі. Цим ти врятуєш Ганушеві очі. (*Показує на очі.*) Ганушеві!

Естер розуміє тільки слова «очі» і «Гануш», вона повертається до Няньки і сумно повторює одним губами слово «Гануш». Обнімає Няньку. Плаче.

НЯНЬКА. Вона думає, що Гануша вже осліпили.

КОСТОґРИЗ. Ще ні, взяв би його дідько!

Сідає і пише на пергаменті декілька слів. Передає пергамент. Естер читає і з запитанням дивиться на Няньку.

КОСТОґРИЗ (*Няньці*). Коли ти мені до завтрашнього дня не принесеш СЕМ, тоді кінець. (*Виходить.*)

Нянька йде за ним. Естер лишається одна. Держить пергамент і знову починає читати, потім безсило опускає руки. Пергамент падає на долівку. Естер сідає механічно на постіль. Оглядається навкруги, потім встає і починає щось шукати.

¹ Голем — глиняна людська постать, оживлена за допомогою чар. Фігурує в численних легендах.

Внутрішній голос Естер.

Де він може бути? Боже мій! Про що я думаю!.. Я хочу видати найсвятішу таємницю свого народу. Гануш! Його очі!.. Як Костоґриз довідався, що СЕМ захований тут... у мене? Коли я найду і віддам СЕМ, мені розіб'ють голову. Що це? Я розмовляю сама з собою?.. Чому ж я не вмираю? Але швидше, швидше... Де він може бути?

Входить Нянька. Вона приносить СЕМ. Цілує святиною і віддає Естер.

НЯНЬКА. Ось він. Бери його.

Естер дивиться на СЕМ, хоче взяти, простягає руки, раптом злякано відсадується.

Бери й віддай йому. Ти вже й так проклята. Врятуй очі Ганушеві. Ні одні очі в світі не дивились на тебе з такою любов'ю. Може, це і є найголовніше в житті. Бери.

Естер бере СЕМ, обнімає Няньку.

КАРТИНА ВОСЬМА

Майстерня Гануша. З першого поверху нагору ведуть сходи. По черзі висвітлюється то низ, то верх. Ніч. Естер нагорі. Вона засвітила всі свічки. Грається з лялькою, яку подарував їй Гануш. Лялька дуже подібна до Естер. Вона рухає головою, руками, ногами. Естер весела, як дитина. Тут же нагорі сидить Каченка. Вона вчиться вишивати. Уколола палець. Естер показує, як шити гобелен. Світло на 1-й поверх. Майстерня Гануша. Гануш, Сулейман і Куба печуть яблука.

СУЛЕЙМАН. Точнісінько так у нас печуть каштани... В Туреччині росте їх багато, дуже багато. А печене яблуко я буду їсти вперше.

КУБА. Бери. Ці вже готові.

ГАНУШ. Дай і мені.

Куба подає три печених яблука, настромлених на дратяний прут.

КУБА. Бери, Сулеймане.

Сулейман знімає одне гаряче яблуко. Перекладає його з долоні на долоню.

ГАНУШ (знімає яблуко). Віднесу Естер.

Піднімається нагору, віддає Естер яблуко. Естер бере. Гра з гарячим яблуком. Гануш бере у Естер яблуко, перекидає його з руки на руку, цілує пальці Естер.

КУБА. Я думаю, вона збожеволіла. Живе тут всіма проклята і не хоче хреститися, а Гануш не вимагає. Що з нею буде? Все одно євреї не залишать її тут. А вона сміється. Здається, ніколи не була такою веселою.

СУЛЕЙМАН. Це тому, що у неї тепер є мужчина.

КУБА (сміється). Майстер ні разу не поцілував її як слід!.. Лише кінчики пальців.

СУЛЕЙМАН. Не говори дурниці!

КУБА. Візьми мою душу!

СУЛЕЙМАН. Але ж Гануш має вигляд справжнього чоловіка...

КУБА. Не тільки вигляд. Коли б він попав у ваш гарем, то ай-яй-яй!..

СУЛЕЙМАН. Ну-ну!..

В двері стукають. Куба виходить. Знов увага переходить до Естер. Коли повертається Куба, освітлюється нижній поверх.

КУБА (Сулейманові). Коло дверей чоловік з закритим обличчям. Він хоче говорити з тобою.

Сулейман виходить. Гануш іде по сходах вниз.

ГАНУШ. А де Сулейман?

СУЛЕЙМАН. (повертається дуже схвильованою, зосередженою). Так... Так... (Ганушеві.) Мені треба щось тобі сказати...

ГАНУШ. Говори. Що трапилось?

СУЛЕЙМАН. Наодинці.

ГАНУШ. У мене від Куби немає таємниць.

СУЛЕЙМАН. Я знаю, а все ж...

КУБА. Я піду.

СУЛЕЙМАН. Не ображайся на мене!

КУБА. Ніколи я не серджусь на тих, кого люблю, кому вірю. Ти від'їздиш?

СУЛЕЙМАН. Так. Іду. Скоро почнеться війна...

КУБА. І війна має свій кінець. До побачення... (Обнімаються.) Добраніч, майстре! (Сулейманові.) В другий раз привези нам чогось смачнішого, ніж це, як ти його там називав?..

СУЛЕЙМАН. Кахве.

КУБА. Ага.. Кахве.

СУЛЕЙМАН. Починаєш говорити по-турецькому!

КУБА. Ходімо, Каченко.

Каченка прощається з Естер, іде вниз.

СУЛЕЙМАН. До побачення, дочко. Бажаю тобі щастя, хороших дітей і терпеливості до інших жінок твого чоловіка.

КАЧЕНКА. Хвала богам, що Куба не може завести гарем.

СУЛЕЙМАН. Мужчини скрізь мають гарем, але у вас це інакше зветься. Поцілуй мене по-турецькому звичаю.

Каченка цілує Сулейманові руку, потім прикладає його руку до лоба. Каченка і Куба виходять.

Зараз тут був один чоловік. Він сказав мені...

ГАНУШ. Твоя людина?

СУЛЕЙМАН. Це неважливо... Важливо те, що він мені сказав, про що зараз радяться в ратуші.

ГАНУШ. Що ж він сказав?

СУЛЕЙМАН. Той талісман, що Естер від-

дала Костогризіві, не мав магічного напису, який підняв із мертвих Голема — це перше. Друге — ти навіть не обіцяв їм залишити своє ремесло. Закон осуджує тебе. Вони винесли вирок — осліпити тебе.

ГАНУШ. Не можу повірити!

СУЛЕЙМАН. Вір мені, Гануше! Невже ти думаєш, що хто-небудь буде тебе захищати — вирок виголошено!

ГАНУШ. Ну що ж! Буду ходити по Празі з палицею, як сліпий старець.

СУЛЕЙМАН. У мене тут двоє осідланих коней. Через півгодини ти врятуєшся від небезпеки. Сховаєшся в іншому місті, а коли хочеш — поїдемо зі мною і будеш головним майстром у нашого Султана. Тільки зрозумій: тут тебе можуть убити.

ГАНУШ. Нехай... Нехай моя кров змішається з празькою землею!.. (Задумливо.) Естер...

СУЛЕЙМАН. Її ми візьмемо з собою.

ГАНУШ. Ти так говориш, неначе я вже згоден тікати... Лишити її тут і втекти!..

СУЛЕЙМАН. Ти любиш одну Естер, а я визнаю любов багатьох прекрасних жінок.

ГАНУШ. Мозаїчна любов!

СУЛЕЙМАН. Для тебе кохання — один великий камінь. З ним ти потонеш!

ГАНУШ (роздратовано). Ти умовляєш мене зрадити рідну землю... Естер?..

СУЛЕЙМАН. Хіба ти не віддав уже рідному містові те, що буде жити в ньому віками? Твоя Естер загине разом з тобою, а коли ти виїдеш звідси, її, можливо, заберуть назад, у гетто.

Пауза. Освітлюється верхній поверх. Естер з лялькою. Підходить до вікна, широко розчиняє його, дихає сві-

жим повітрям. Знову світло переходить вниз, на Гануша і Сулеймана.

ГАНУШ. А може, і твоя правда. (Встає. Йде до сходів, ставить ногу на першу приступку, але знову повертається.) Ні! З собою нічого не буду брати. Нехай уся майстерня залишається Кубі. Він буде продовжувати мою роботу. (Знову підходить до сходів. Спочатку тихо, а потім голосніше і, нарешті, кричить:) Естер! Естер! Естер!

СУЛЕЙМАН. Що ти робиш?

ГАНУШ. Вона однаково не чує. Ходім.

Сулейман іде перший. Гануш слідом за ним. Коли вони підходять до дверей. Естер нагорі упустила ляльку. Гануш зупиняється.

ГАНУШ. Естер розбила ляльку, яку я їй подарував. У неї горе! (Біжить по сходах.)

СУЛЕЙМАН. Куди ти біжиш?

ГАНУШ. Треба полагодити ляльку.

В цю мить б'ють куранти. Гануш прислухається.

Мої куранти! (Сідає на сходах.)

СУЛЕЙМАН. Так-так... Будь обережний, Гануше! (Обнімає його.) На добраніч!

Лунає музика. Сулейман виходить. Гануш біжить нагору до Естер, потім знову повертається вниз, бере деякий інструмент і вертається нагору. Естер стоїть на колінах і гірко плаче. Гануш заспокоює її, показуючи жестама, що зараз полагодить ляльку. Починає її ремонтувати. Обое, стоячи на колінах, збирають черепки. Гануш бере Естер за руки, і вони мовчки довго дивляться одне одному у вічі. Гануш вперше цілує Естер в уста.

Завіса.

Переклала Ганна БЕГІЧЕВА
за редакцією Максима РИЛЬСЬКОГО

